

Резанова Наталія (Запоріжжя, Україна)

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКЕ ОСМИСЛЕННЯ ІННОВАЦІЙ ЯК ФАКТОРУ ПЕРЕХОДУ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сучасний суспільний розвиток неможливо уявити без інновацій, які є формою оновлення суспільства на всіх його рівнях, основним фактором не лише економічного, а й загальносоціального розвитку. Сьогодні інновації все частіше виконують роль основного інструменту для вирішення проблем, що виникають в суспільстві. Інновації, поєднуючи досягнення науки з можливостями виробництва, задовольняють зростаючі потреби соціуму за допомогою створюваних нововведень, виступають необхідною умовою його розвитку та оновлення. Як зазначає професор В.Г.Воронкова, «будь-який соціум, кардинально відмінний від його історичних попередників, передусім характеризується новою якістю людського життя, що породжує “нову людину” та якісно нову соціальну структуру [1, с.199]. Глобалізація світової спільноти, посилення конкуренції призвели до того, що потік інновацій стає все більш цілеспрямованим і відтвореним на постійній основі, а рівень розвитку країн починає оцінюватися за їх інноваційною спроможністю. У зв'язку з цим вчені заговорили про перехід найбільш передових країн світу до нового типу цивілізаційного розвитку, який знаменує собою черговий крок у поступальному розвитку західного суспільства, а в перспективі стає орієнтиром для всього світу.

Саме філософське пізнання дає цілісне уявлення суб'єкту про об'єкт, робить можливим пізнання його сутності, родових смислів, оптимізуючи соціальну практику. Володіючи арсеналом пріоритетних можливостей, дозволяє вивчати навіть майбутні фрагменти реальності. Соціально-філософське осмислення інновації як складного феномена позначає необхідність вирішення цілого комплексу теоретичних завдань пізнання сутності явища для досягнення головної мети: «знати, щоб попереджати, керувати, оптимізувати» [3, с.186]. Відмінна риса сучасного світу - масштабні, що трімка розгортаються інноваційні перетворення. Сьогодні світова спільнота цілеспрямовано прагне до безперервного оновлення в різних сферах його життєдіяльності.

При зверненні до історичних коренів, з'ясовується, що спочатку інноваціями називали явища культури, яких не було на попередніх стадіях розвитку суспільства, але які з'явилися на даній стадії, закріпилися в ній як у знаковій формі, так і у змінах способів і результатів людської діяльності. Потім проблематику інновацій досліджувала економічна наука, що вважала інновації основним джерелом розвитку економіки на її певній стадії. Саме в лоні економічної науки дане поняття, починаючи з 20-х років минулого століття, проіснувало довгий час. У контексті економічної науки під інноваціями

розумівся їх окремий вид - техніко-технологічні інновації. Дослідниками підкреслювалася простота досягнення економічного ефекту при впровадженні технічних новинок, підкреслювалася важлива роль науково-технічних змін в господарських процесах і соціально-економічному розвитку як суспільства в цілому, так і окремо взятого підприємства. Економічною теорією поняття інновацій було звужено до їх окремого виду. Цим пояснюється той факт, що в зарубіжній і вітчизняній науковій літературі найчастіше ми стикаємося поки з вузьким трактуванням інновацій, коли у розумінні інновації домінує науково-технічний аспект, що стосується створення та виробництва нової продукції, нововведень у технології, що сприяють стрімкому досягненню комерційного ефекту.

Інновації супроводжували людство протягом усієї його історії, однак вони довгий час залишалися за бортом наукових досліджень і стали об'єктом вивчення порівняно недавно, на межі XIX-XX століть. Саме до цього часу відноситься поява категорії «інновація» і його подальша розробка та семантичне збагачення. Інновація (від пізньолатинського *innovatio* - новація, нововведення) в широкому сенсі слова означає новий спосіб що-небудь робити. Поняття інновації включає в себе відкриття - приріст знання і винахід - новий спосіб використання існуючих знань. Вперше термін "інновація" почав використовуватися в антропології та етнології в XIX ст. і спочатку означав процес введення елементів однієї культури в іншу. Інновації, що відбуваються в одній сфері життя соціуму можуть викликати зовсім несподівані зміни і в інших сферах. Значний вплив на суспільство можуть здійснювати нововведення у сфері культури і особливо ідеології [4, с.15-16]. Вважається, що віра в неминучість прогресу сприяла розвитку Європи в XVII-XIX століттях. Нововведення, як необхідні умови змін, відіграють все більшу роль у нашому житті. З'явився навіть новий науковий напрям "інноватика" [4], найбільш важлива проблема якої - вивчення процесів поширення нововведень. Сам процес поширення інновацій всередині соціальної системи, а також їх рух між підсистемами називається дифузія. Якщо в минулі часи процес поширення будь-якого нововведення займав кілька століть, то в кінці XX століття розвиток засобів комунікацій, зняття інформаційних бар'єрів посприяли різкому прискоренню процесів дифузії. Так, "великий дифузійний стрибок" кінця XX століття пов'язаний з розвитком комп'ютерних мереж зв'язку [3].

Американський дослідник П. Друкер виділив сім основних джерел нововведень:

- 1) несподівана зміна ситуації, чийсь успіх або невдача, реакція на непередбачене зовнішній вплив;
- 2) невідповідність між змінами реальністю і уявленнями, очікуваннями людей;
- 3) виявлення недоліків у ході, ритмі, логіці якогось процесу;

Секція 2. Праксеологічні засади становлення і розвитку інформаційного суспільства як основи забезпечення сталого розвитку суспільства і держави

- 4) зміни в структурі виробництва чи споживання;
- 5) демографічні зміни;
- 6) зміни в суспільній свідомості (настрої, установки, цінності);
- 7) поява нового знання.

Хоча, далеко не кожна поява нового знання викликає процес дифузії. Величезна кількість винаходів у всіх сферах життя соціуму просто ігнорується. Як стверджує А.Грублер, аналіз декількох сотень масштабних технічних інновацій за останні два століття показує, що між винаходом і початком розповсюдження інновації є часовий лаг (запізнювання) тривалістю від 15 до 40 років. Більш того, здійснення одного або декількох успішних впроваджень (інновацій) не гарантує подальшої дифузії. Тому Грублер пропонує розрізняти тріаду - винахід, інновацію і дифузію, розуміючи власне під інновацією процес початкового впровадження винаходу. На його думку, винахідницька та інноваційна діяльність дають потенціал для змін. І тільки процес дифузії перетворює цей потенціал у зміну соціальної практики [5, с.45-64].

Пітер Друкер вважає, що часовий розрив між народженням нового знання і освоєнням становить приблизно 25 - 30 років. Ця закономірність залишається стійкою константою для всієї історії цивілізації і, мабуть, внутрішньо властива природі знань. Цікаво, що Т. Кун також стверджував, що нова наукова теорія стає новою парадигмою не раніше, ніж через 30 років. Його концепція еволюції науки як зміни парадигм - способів постановки проблем і методів їх вирішення - широко використовується в інноватиці. Ряд вчених пропонує відрізняти інновацію від простого поліпшення, локального удосконалення. Інновація вимагає для свого впровадження комплексу організаційно-технологічних змін, реорганізації виробничого процесу, навчання персоналу, зміни поведінки споживачів. Російський соціолог І.В.Бестужев-Лада вважає, що "нововведення можна операційно визначити як такий різновид управлінського рішення, в результаті якого відбувається істотне виміщення того чи іншого процесу, явища - технічного, економічного, політичного, соціального або іншого».

Специфіка інновацій у різних сферах життя суспільства ускладнює формулювання єдиного, зручного для всіх випадків визначення. Значною різноманітністю відрізняються і процеси дифузії, які Д.Шон запропонував типологізувати наступним чином:

1. Модель "центр - периферія". Поширення нововведення здійснюється і контролюється з одного центру. У цьому випадку ефективність процесу залежить від енергії і ресурсів центра, від його вміння створювати і контролювати зворотні зв'язки. Дана модель має два варіанти: модель «магніту» (наприклад, в передові країни Заходу приїжджають представники країн, що розвиваються, освоюють там якісь нововведення і, повертаючись на батьківщину, впроваджують їх); модель "середньовічного барда", який подорожуючи, демонструє і впроваджує нововведення.

2. Модель розмноження центрів. У цій моделі як і раніше головну роль

грає центр, але процес управління децентралізується. На місцях створюються локальні центри, які самостійно поширюють нововведення, враховуючи місцеву специфіку. Д.Шон вважає, що за цією моделлю поширювалися колоніалізм і комунізм. Цю ж модель використовує компанія Coca-Cola і багато інших транснаціональні корпорації. У книзі Плотинського Ю. «Моделі соціальних процесів» наводиться п'ять основних стадій процесу прийняття інновацій, заснованих на аналізі більше 500 дифузій:

- 1) стадія обізнаності - індивід знає про нову ідею, але не має достатньої інформації про неї;
- 2) стадія інтересу - індивід зацікавився ідеєю і шукає додаткову інформацію;
- 3) стадія оцінювання - індивід приймає рішення, оцінюючи користь від нововведення в сьогоденні і майбутньому;
- 4) стадія апробування;
- 5) стадія засвоєння.

Швидкість дифузії також визначається п'ятьма основними факторами: відносними перевагами новинки; сумісністю з навколишнім середовищем, існуючими цінностями і минулим досвідом; складністю освоєння; можливістю випробування до прийняття остаточного рішення; комунікаційної наочності - ступенем, з якою результати інновації можуть бути побачені й оцінені іншими людьми.

Процеси дифузії інновацій у різних сферах життя суспільства мають свої специфічні риси й особливості. У соціальних науках інновація розуміється як винахід нових ідей, образів, принципів дії, політичних і соціальних програм, вироблення нових форм діяльності, організації суспільства або його інститутів, поява нового стилю мислення або відчуття. Носіями новаторства можуть виступати пророки, мудреці, правителі, діячі культури, вчені чи новаторські групи, які прагнуть підвищити свій статус, виділитися в даному суспільстві, часто є в ньому "авангардом", "дисидентами" або "маргіналами". Серед носіїв новаторства часто виявляються вихідці з інших країн, а також представники активних верств суспільства, що не знаходять собі гідного місця в існуючій суспільній системі.

Значна частина робіт в області інноватики розглядає процес дифузії нововведень як процес навчання даної соціальної системи (суспільства, інституту, організації, індивіда). Процес навчання включає в себе інноваційне сприйняття, оцінку і прийняття рішень, тобто цілий спектр когнітивних факторів. Найбільш послідовно ця лінія досліджень проводиться у соціокогнітивній теорії американського соціального психолога А.Бандури. Розглядаючи соціальні аспекти інноватики, американський учений аналізує вплив нововведень на форми споживання, види дозвілля, відпочинку і в цілому на зміну життєвого стилю. Він вважає за необхідне окремо розглядати процес

знайомства з новинкою і процесом її адаптації, тобто практичного використання. На його думку, успішна інноваційна програма повинна містити чотири елементи:

- вибір оптимального моменту для впровадження новинки;
- попередня підготовка сприятливих умов;
- забезпечення ефективної демонстраційної підтримки;

• активне використання прикладів успішного застосування новинки, що враховує когнітивні можливості потенційних послідовників, передбачуваний розподіл виграшу між членами соціальної системи. При прогнозуванні рішень, прийнятих індивідом, необхідно враховувати рівень його інформованості, зацікавленості, розуміння, наявні в нього ресурсів. Важливу роль відіграють також процеси переходу від початкової невизначеності до подальшої переконаності, індивідуальне сприйняття ризику. А. Бандура підкреслює невинуватість сліпого поклоніння новизні як такої. Занадто велика частка швидких, недопрацьованих новинок, не дають очікуваного ефекту, а іноді приносять відчутну шкоду. Наприкінці ХХ в. інноваційна діяльність розумілася як процес фундаментальних досліджень, в результаті якого з'являлися нововведення, а потім процес прикладних досліджень, в результаті якого відбувалися інновації - впровадження нових методів, технологій, продуктів.

Ця модель в основному має справу з формальними або явно заданими знаннями, отриманими в процесі фундаментальних досліджень. У цій моделі, фундаментальні дослідження розташовані на початку причинно-наслідкового ланцюжка, яка закінчується зростанням продуктивності. Фундаментальні дослідження виробляють теорії і відкриття, які перевизначаються в прикладних дослідженнях, потім тестуються в процесі розробки і після цього продаються на ринку як промислові інновації та вводяться в експлуатацію. Кожен рівень лінійної моделі виробляє результат, який передається як вхідна інформація для наступного рівня. Потік знань є односпрямованим, що означає, що більш пізні стадії не надають вхідні дані для більш ранніх стадій. Модель передбачає, що межі, в яких проводяться фундаментальні дослідження, істотно впливають на можливості технологічних інновацій. Однак дискусія про структуру самого інноваційного процесу, що виникла в цей час, піддала різкій критиці класичну лінійну модель інновацій та її основу, що полягає в первинності науки з фундаментальними дослідженнями і вторинності прикладних дослідженнях емпіричного характеру. Зараз, стає все більш очевидним, що лінійна модель інновацій, котра припускає причинний зв'язок між науковими знаннями та інноваціями, представляє швидше виняток, ніж правило, більш відповідна індустріальним суспільствам. Інновації не є винятковими подіями, які трапляються тільки за дуже специфічних обставин. Навпаки, вони повинні розумітися як природний спосіб придбання конкурентних переваг. Інновації є до певної міри повсюдним явищем, котрі можуть мати місце в будь-який час у всіх царинах соціальної системи.

Інновації не можуть бути зведені до створення нових наукових знань. Навпаки, вони представляють різносторонній (багатогалузовий) процес, що включає виробництво, придбання і розповсюдження нових знань, експериментування з новими комбінаціями знань, розробку і проектування нового продукту і технологічного процесу, копіювання та адаптацію існуючих інновацій та інше. Нові наукові знання не будуть автоматично призводити до посилення інноваційної діяльності. З іншого боку, для інновацій не завжди необхідна поява нових наукових знань. Інновації - неоднозначний і вельми невизначений процес. Копіювання невизначеності шляхом збирання додаткової інформації та знань можна розглядати як невід'ємну характеристику інноваційних процесів. Тому інновації не можна розуміти як раціональний процес з ясною послідовністю етапів. Навпаки, слід враховувати складний механізм зворотного зв'язку. У таких нелінійних процесах окремі інноваційні діяльності можуть стати як причиною, так і результатом, наслідком і передумовою.

Таким чином, в рамках соціально-філософського дискурсу інновація - це сучасна форма об'єктивації нового за якою закріплюється статус основоположного чинника соціального розвитку. Найважливішою характеристикою сучасності є інноваційні процеси, що пронизують всі сфери і рівні соціальної реальності. Інновації виступають необхідною умовою розвитку соціуму, з'єднуючи досягнення науки і можливості виробництва, вони задовольняють соціальні потреб за допомогою створюваних нововведень. Питання про природу інновацій, специфіку інноваційної діяльності та методів управління ними набувають сьогодні важливого характеру, тому що є підґрунтям для розуміння механізмів соціального розвитку, оновлення суспільства.

Література:

1. Andriukaitiene Regina, Voronkova Valentyna, Kyvliuk Olga, Maksimenyuk Marina and Aita Sakun. *Theoretical insights into expression of leadership competencies in the process of management. Problems and Perspectives in Management*, 15(1-1), 220-226. (Scopus) / *Проблеми и перспективы в сфере менеджмента*. Сумы, 2017. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15\(1-1\).2017.09](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.15(1-1).2017.09).

2. Воронкова В.Г. Формування інформаційної культури особистості як умова успішної адаптації людини до життя в інформаційному суспільстві [Текст] / В. Г. Воронкова // *Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць*. – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2014. – Вип. 86 (7). – С. 198 - 203.

3. Воронкова В.Г. *Філософія розвитку сучасного суспільства: теоретико-методологічний контекст: монографія* / В.Г.Воронкова, Запоріж. держ.інж.акад. – Запоріжжя: ЗДІА, 2011. – 262 с.

4. Геець В.М. *Інноваційні перспективи України: монографія* / В.М. Геець, – Х.: Константа, 2006. – 272 с.

5. Гусев В. *Система пріоритетів державної інноваційної політики: Зб. наук. праць Української Академії державного управління при Президенті України* / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. К.: Вид-во УАДУ, 2002. - Вип. 2. - 496 с.

Секція 2. Праксеологічні засади становлення і розвитку інформаційного суспільства як основи забезпечення сталого розвитку суспільства і держави
